

UNIVERZITET U NIŠU
EKONOMSKI FAKULTET
Časopis „EKONOMSKE TEME”
Godina izlaženja 50, br. 3, 2012, str. 337-350
Adresa: Trg kralja Aleksandra Ujedinitelja 11, 18000 Niš
Tel: +381 18 528 624 Fax: +381 18 4523 268

ZAŠTITA PRAVA INTELEKTUALNE SVOJINE U KONTEKSTU PRIVREDNOG RAZVOJA SRBIJE

Dragana Radenković-Jocić*

Igor Mladenović*

Rezime: Brojni su elementi koji utiču na stvaranje ambijenta tržišnog poslovanja. Moderna privreda je konkurentna privreda. Države koje žele da se svrstaju u činioce Unije svakako imaju imperativ izgradnje savremenog ekonomskog društva. Razvoj prava intelektualne svojine predstavlja imperativ svake moderne privrede. Zastita prava intelektualne svojine predstavlja jedan od bitnih elemenata koji svaku državu svrstavaju u ozbiljne privredne subjekte. Takođe, pravna zaštita predmeta intelektualne svojine, posebno pronalazaka, doprinosi ukupnom tržišnom razvoju.

Ključne reči: intelektualna svojina, pronalazak, zaštita, razvoj, konkurentnost

Uvod

Evropska unija je, definišući svoje osnovne principe, istakla stvaranje moderne i konkurentne tržišne privrede. Ovako uređena privreda predstavlja razvojni prioritet svake države koja ide putem integracije u EU. Brojni su elementi koji utiču na stvaranje ambijenta tržišnog poslovanja. Moderna privreda je konkurentna privreda. Države koje žele da se svrstaju u činioce Unije svakako imaju imperativ izgradnje savremenog ekonomskog društva. Srbija je pokazala posvećenost u navedenim aktivnostima. Uočava se napredak u sprovođenju pravnih i ekonomskih reformi, čiji je osnovni cilj stvaranje povoljnijeg poslovnog ambijenta.

Različite su mogućnosti koje državama omogućavaju stvaranje povoljnije tržišne pozicije. Sigurno je da vladanje informacijama jeste jedna od tih mogućnosti. Naime, savremena brza elektronska komunikacija obezbeđuje tržišnim učesnicima dvostruku prednost - pristup informacijama, uključujući i njihovu eksploataciju prilikom stvaranja znanja i iskustva, a ono što je podjednako važno,

* Univerzitet u Nišu, Ekonomski fakultet,
draganarj61@gmail.com, igor.mladenovic@eknfak.ni.ac.rs

UDK 347.77(497.11), pregledni rad

Primljeno: 29.06.2012. Prihvaćeno: 20.09.2012.

Rad je rezultat istraživanja u okviru projekta br. 47005, finansiranog od strane Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

omogućava efikasnu realizaciju poslovnih transakcija. Razvoj elektronskih komunikacija od posebnog je značaja za razvoj prava intelektualne svojine. Patent, autorsko pravo, žig, pravo zaštite geografskog porekla, kao i ostala prava iz ove oblasti od nesumnjivog su značaja za nosioce istih, jednako kao i za države koje se teritorijano vezuju za njihovu registraciju i primenu.

Nosilac prava intelektualne svojine na osnovu svog ulaganja rada i kapitala u nastanak novog intelektualnog dobra ostvaruje isključivo pravo iskorišćavanja istog. Normiranje predmetnih prava je, zbog njihovog izuzetnog značaja, obavezno. Nijedna država neće prepustiti definisanje prava intelektualne svojine drugom subjektu. Ovo je razlog pojave različitih stavova o ulozi države u nastanku, razvoju, korišćenju prava intelektualne svojine. S jedne strane, država definisanjem ove oblasti želi da motiviše stvaranje novih intelektualnih dobara. Na taj način vrši se i određivanje prioriteta investiranja (Seville 2009). S druge strane, ističu se mišljenja da država na ovaj način, u stvari, utiče na konkurenciju na tržištu, i to ograničavajući je. Naime, država, po nekim mišljenjima, vrši intervenciju na tržištu uređujući intelektualnu svojinu, i tako umanjuje efikasnost tržišta. Dakle, dvostruka uloga države može se oceniti kao kontradiktorna. Jer, država podstiče nastanak novih intelektualnih dobara i tako utiče na otklanjanje slabosti tržišta. Takođe, ograničenje konkurencije, koje ova prava prouzrokuju, po istim mišljenjima, ne može se uporediti sa društvenom koristi koju donose novi intelektualni proizvodi (Seville 2009).

Srbija i razvoj prava intelektualne svojine

Razvoj prava intelektualne svojine predstavlja imperativ svake moderne privrede. Položaj Srbije u svetskom forumu se posmatra i ocenjuje sa posebnom pažnjom, imajući u vidu njene integrativne želje. Izveštaj Evropske komisije o napretku Srbije u procesu EU integracija za 2010. godinu je u načelu pozitivan. Međutim, predstoji period rešavanja evidentiranih problema, posebno u pogledu ispunjenja određenih ekonomskih kriterijuma.

Evropska komisija je, ocenjujući položaj Srbije, imala u vidu opštu ekonomsku situaciju, odnosno nezaobilazan kontekst ekonomske krize. S tim u vezi izraženo je mišljenje da je ograničen dalji napredak ka uspostavljanju funkcionalne tržišne ekonomije. Istaknut je stav da Srbija mora da uloži dodatne napore u restrukturisanju ekonomije. To je jedan od osnovnih preduslova kako bi naša zemlja mogla u srednjeročnom periodu da se suoči sa pritiscima konkurencije unutar Evropske unije. Kada se sagledaju prethodne godine uočava se da je Srbija u 2010. godini pokazala izvestan pozitivni iskorak, uprkos ozbiljnom udaru ekonomske i finansijske krize. U ovom periodu Srbija je postigla dogovor sa MMF-om na osnovu čega se pravovremeno usvajaju odgovarajuće mere koje rezultiraju pojačanim izvozom i ponovnom uspostavljanju makroekonomske stabilnosti. Međutim, Srbija je ipak imala i još uvek ima ozbiljne strukturne nedostatke, što je uticalo na odlaganje neophodnih reformi. Problemi su višestruki. Društvena

Zaštita prava intelektualne svojine u kontekstu privrednog razvoja Srbije

preduzeća ostavila su za sobom neizbrisive tragove. Njihova privatizacija još uvek nije završena, a korak nazad predstavlja situacija da su mnogi ugovori o kupoprodaji opozvani. Tržište rada nastavilo je da slabi, a sveobuhvatno poslovno okruženje ne može zaobići komplikovana administracija i slaba vladavina prava.

Srbija je nakon potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) krenula u ozbiljan posao usklađivanja svog zakonodavstva sa evropskim standardima. U ovom delu svojih aktivnosti Srbija je pokazala napredak, pre svega ispunjavajući zahteve u oblastima poljoprivrede, nauke i istraživanja.

Takođe je neophodno istaći da je mali napredak učinjen u razvoju i sprovođenju moderne industrijske politike, s tim da strategija industrijskog razvoja još uvek nije usvojena. Prateći tekovine Evropske unije, Srbija pokušava da u kontinuitetu pruži, koliko je to moguće, podršku inovativnim preduzećima.

Imajući u vidu akte koje Srbiju obavezuju, pristupilo se usvajanju određenih neophodnih dokumenata koji definišu prioritete razvoja ekonomije Srbije. Jedan od njih je Strategija privrednog razvoja 2006-2012, kao i Strategija razvoja intelektualne svojine do 2015. godine.

Kakva je situacija u srpskoj privredi u momentu kada potreba razvoja, posebno intelektualne svojine, pokazuje imperativ? Naime, prema poslednjoj analizi **Svetskog ekonomskog foruma**, predstavljenoj u *Indeksu globalne konkurentnosti*, Srbija se našla na 96. mestu, od 139 zemalja. **Svetska banka** je sačinila svoje istraživanje, prema kojem se naša država nalazi na 88. mestu, od ukupno 183 države. Da li su predstavljeni rezultati dobri ili loši? Nesumnjivo je da je Srbija nekoliko godina poslovala sa pozitivnim makroekonomskim pokazateljima. U periodu 2001-2008. godina, ostvaren je rast privredne aktivnosti po prosečnoj stopi od 5,4% godišnje. Nivo fizičkog obima industrijske proizvodnje u 2008. godini u odnosu na 2000. bio je veći za 17%, a nivo prerađivačke industrije za 18,6%. Pozitivan rezultat predstavljala je stopa inflacije, odnosno u devetogodišnjem tranzicionom periodu, ukupna inflacija, merena rastom cena na malo smanjena je sa 40,7% u 2001. godini, na 6,6% u 2009. godini.

Međutim, od druge polovine 2008. godine u Srbiji počinje da se oseća uticaj svetske ekonomske krize. Uočava se pad devizne likvidnosti, kao i depresijacija dinara. Privredna aktivnost se bitno usporava, što se dešava i sa izvozom i uvozom. **Bruto domaći proizvod** srpske privrede u 2009. godini iznosio je 41,6 milijardi USD, odnosno nakon rasta od 5,4% u prethodnoj godini sada je iznosio -3%. I sigurno jedan od važnijih pokazatelja stanja privrede jeste investiciona aktivnost, koja je u 2009. doživela pad u odnosu na njoj prethodnu godinu od 3,1%, odnosno sa 23% učešća u BDP pala je na 18,4%.

Uloga prava intelektualne svojine u razvoju privrede Srbije

Zaštita prava intelektualne svojine predstavlja jedan od bitnih elemenata koji svaku državu svrstavaju u ozbiljne privredne subjekte. Takođe, pravna zaštita

predmeta intelektualne svojine, posebno pronalazaka, doprinosi ukupnom tržišnom razvoju. Sve to ima jak indirektni uticaj na pojavu novih privrednih subjekata, na primer (Povrenović 2011).

Pitanja zaštite intelektualne svojine u centru su pažnje Izveštaja **Svetskog ekonomskog foruma**, predstavljenog u dokumentu „Global Competitiveness Index“ za period 2010-2011, kojim je obuhvaćeno 139 zemalja. U ovom izveštaju Srbija u oblasti zaštite intelektualne svojine zauzima 111. mesto. Kada su u pitanju inovacije, naš kapacitet ocenjen je položajem koje reflektuje 82. mesto, dok je prema kvalitetu naučno-istraživačkih institucija na 56, a po izdvajanjima kompanija za istraživanje i razvoj na 108. poziciji. Jedan od elemenata koji isto tako pokazuje odnos prema intelektualnoj svojini jeste primena patenata na milion stanovnika, gde Srbija zauzima skromno 78. mesto.

Dakle, Srbija mora da preduzme ozbiljne korake u cilju stvaranja boljeg položaja na svetskom tržištu u pogledu prava intelektualne svojine i njihove zaštite. Naime, nivo zaštite intelektualne svojine sigurno je od uticaja na razvoj pojedinih sektora i grana privrede svake zemlje, posebno u razvijenim tržišnim ekonomijama. U Srbiji, po mnogim shvatanjima postoje dve grupe sektora privrede koje značajno zavise od stepena zaštite intelektualne svojine (Global Competitiveness Index Svetskog ekonomskog foruma). Prvu grupu čine sektori koji su najznačajniji u oblasti istraživanja i razvoja NIO (poljoprivreda i hrana, zaštita životne sredine i klimatske promene, biomedicina, energetika i enegretska efikasnost, IKT, novi materijali i nanonauke). Oni su kao prioriteti definisani u Strategiji naučnog i tehnološkog razvoja. Drugu grupu predstavljaju sektori koji su imali najveći priliv stranih direktnih investicija u prethodnim godinama (automobilski, elektronski, IT i telekomunikacioni sektori). Pored ovih sektora, Agencija za strana ulaganja SIEPA, kao prioritetne sektore navodi i avio-industriju, usluge (business process outsourcing, creative services), građevinarstvo, farmaceutsku industriju, proizvodnju obnovljive energije, tekstila i nameštaja.

Strane direktne investicije predstavljaju, posebno za zemlje u razvoju, među kojima je sigurno i Srbija, lakši pristup kapitalu generalno posmatrano, što znači i intelektualnom kapitalu. Ako se pogleda ko je i koliko ulagao u privredu Srbije u prethodnoj godini uočava se da je među deset najvećih investicija, najviše iz agroindustrije - 4, dve su u oblasti telekomunikacija, dok su po jedna iz automobilske sektora, energetike, farmacije i bankarstva. Koji su osnovni motivi stranih investitora da se odluče i svoj kapital plasiraju u naša preduzeća? Sigurno je da za jedan broj investitora glavni razlog dolaska u Srbiju jeste jeftina kvalitetna radna snaga. To su uglavnom investitori u radno intenzivne sektore, poput tekstila, poljoprivrede, prerade metala i automobilske industrije. Podaci navedeni u tabeli 1 ukazuju da stranih direktnih investicija nema u oblasti inovacija. Štaviše, teško je pronaći podatke, odnosno bilo kakvu analizu koja bi upućivala na potrebnu stranih investicija i isticala olakšice i potsticajne mere koje bi imala strana lica koja bi ulagala u razvoj inovativnih kapaciteta, rast informacionih tehnologija, stvaranje i zaštitu intelektualne svojine.

Zaštita prava intelektualne svojine u kontekstu privrednog razvoja Srbije

Tabela 1: Najveće pojedinačne strane direktne investicije u Srbiji

Kompanija	Zemlja porekla	Delatnost	Vrste investicija	Ivesticije u million.eur.
Telenor	Norveška	Telekomunikacije	Privatizacija	1.602
Gazprom Neft	Rusija	Energetika	Privatizacija	947
Fiat Group	Italija	Automobilska	Zajedničko ulaganje	940
Philip Morris	SAD	Duvanska	Privatizacija	630
Mobikom	Austrija	Telekomunikacije	Grinfield	570
AB InBev	Belgija	Prehrambena	Preuzimanje	530
Banca Intesa	Italija	Bankarstvo	Preuzimanje	508
Salford Inve. Fund	Velika Britanija	Prehrambena	Preuzimanje i Privatizacija	500
Stada	Nemačka	Farmaceutska	Preuzimanje	475
Agrokor	Hrvatska	Prehrambena i Maloprerajevacka	Privatizacija i Grinfield	450

Izvor: SIEPA

Koliki je značaj stranih direktnih investicija pokazuje činjenica da je u sektorima gde su one bile prisutne zabeleženi rast u periodu od 2005. do 2008. godine. Najveći rast BDP-a ostvario je sektor elektronike od skoro deset puta (oko 16 milijardi RSD na čak 107 milijardi RSD), zatim prehrambena i hemijska industrija, gde je obim rasta oko sedam puta. Drvena, tekstilna i automobilska industrija, beleže značajan rast BDP-a, dok je u poljoprivredi i proizvodnji električne energije taj rast neznatan.

Broj patenata i malih patenata u navedenim sektorima nije takav da bi se i nosioci prava i njihovi korisnici ponosili (tabela 2-5).

Tabela 2: Prijave patenata u period 2007-2010. godine

Godina		2007	2008	2009	2010	2009/2010
Nacionalne prijave*	Domaći prijavioci	388	386	299	290	-9
	Prijave stranih podnosilaca (podnete direktno nac.organu)	20	16	21	23	+2
Međunarodne prijave**	PCT prijave u nacionalnoj fazi	55	73	40	16	-24
	Proširene prijave evropskog patenta	5372	5625	4258	3559	-699
Ukupan broj	prijava patenata	5835	6100	4618	3888	-730

*Podnete neposredno Zavodu za intelektualnu svojinu

**Podnete putem PCT ugovora i Sporazuma o saradnji i proširenju

Izvor: Izveštaj Zavoda za intelektualnu svojinu za 2010. godinu

Tabela 3: Prijave malih patenata u periodu 2007-2010. godina

Godina	2007	2008	2009	2010	2009/2010
Domaći podnosioci	155	136	101	97	-4
Strani podnosioci	3	1	4	4	0
Ukupno	158	137	105	101	-4

Izvor: Izveštaj Zavoda za intelektualnu svojinu za 2010. godinu

Tabela 4: Registrovani patenti u period 2001-2010. godina

Nosilac patenta godina	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009*	2010
Domaći	31	73	86	55	68	46	71	70	103	98
Strani	11	58	93	81	92	70	207	224	300	854
Ukupno	42	131	179	136	160	116	278	294	403	952

*U 2009. godini započela je registracija proširenih evropskih patenata koji su obuhvaćeni stranim registrovanim patentima

Izvor: Izveštaj Zavoda za intelektualnu svojinu za 2010. godinu

Tabela 5: Registrovani mali patenti - period 2001-2010. godine

Nosilac malog patenta godina	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009*	2010
Domaći	121	86	100	74	67	79	93	81	86	74
Strani	1	3	0	1	2	1	3	3	0	4
Ukupno	122	89	100	75	69	80	96	84	86	78

*Registrovani mali patenti u period od 2001. do 2010. godine

Izvor: Izveštaj Zavoda za intelektualnu svojinu za 2010. godinu

I ovde je sektor elektronike taj koji beleži najviše malih patenata, a samim tim i najveći rast BDP-a. Sektor drvne i automobilske industrije slede po broju malih patenata. Međutim, ono što treba da zabrinjava jeste činjenica da izdvajanja za nabavku patenata, licenci i autorskih prava predstavljaju zanemarnjiv deo ukupnih ulaganja sa vrednošću od 1,8%, kod radnji i do 4,6% kod malih preduzeća. Mnogo je faktora koji utiču na neprisustvo prava intelektualne svojine u domaćoj privredi. Pre svega, nedovoljna informisanost potencijanih korisnika ovih prava, a posebno o mogućnostima zaštite intelektualne svojine, koja je definisana postojećim zakonskim rešenjima usklađenim sa pravilima Evropske unije. Ono što predstavlja pravi nedostatak domaće prakse jeste izetno sporo rešavanje eventualnih sudskih sporova.

Zaštita prava intelektualne svojine u kontekstu privrednog razvoja Srbije

Nadležni nacionalni organi ukazuju da najznačajnije učešće u zaštiti prava intelektualne svojine ima zaštita žiga sa 6.74%. Takođe, 16.28% preduzeća je navelo vremensku prednost u odnosu na konkurente kao značajan metod zaštite inovacija (tabela 6).

Tabela 6: Broj prijava i zahteva za priznanje prava industrijske svojine u 2010. godini

Broj prijava i zahteva za priznanje prava industrijske svojine	313
Prijave patenata	101
PCT prijave (primalac je Zavod za intelektualnu svojinu)	16
PCT prijave (nacionalna faza)	16
Zahtevi za evidenciju evropskog proširenog patenta	250
Prijave žigova	2163
Prijave dizajna	104
Zahtevi za ustanovljenje geografske oznake porekla	4
Zahtevi za priznanje svojstva ovlašćenog korisnika geografske oznake porekla	4
Ukupno	2971

Izvor: Izveštaj Zavoda za intelektualnu svojinu za 2010. godinu

Vrlo bitan korak u unapređenju svoje politike, ali i pozicije u oblasti intelektualne svojine, Srbija je učinila pristupivši Konvenciji o evropskom patentu usvajanjem Zakona o potvrđivanju Konvencije o priznavanju evropskih patenata (Konvencija o evropskom patentu). Konvencija o evropskom patentu državama potpisnicama ostavlja pravo izbora pojedinih predloženih rešenja. Srbija je ovu mogućnost iskoristila definišući određene mere i postupke zaštite prava koje nosiocima intelektualne svojine posebno znače. Na primer, Zakonom o potvrđivanju Konvencije o evropskom patentu je definisano postupanje organa uprave nadležnog za poslove intelektualne svojine po podnetim evropskim prijavama patenata i po podnetim zahtevima za upis priznatih evropskih patenata u registar patenata pred nacionalnim nadležnim organom.

Predloženi Zakon o patentima po svojoj suštini takođe prati rešenja Konvencije o evropskom patentu. Srbija je, samim prihvatanjem Konvencije o evropskom patentu, postala članica Evropske patentne organizacije. Konvenciju o evropskom patentu Srbija primenjuje od oktobra meseca 2010. godine. Saradnja sa Evropskim zavodom za patente, kao i primena određenih rešenja u praksi, ima za cilj potpuno usaglašavanje nacionalnog zakonodavstva sa Konvencijom o evropskom patent. Značaj usaglašavanja je utoliko veći jer utiče na jačanje pravne zaštite koja se pruža domaćim državljanima u postupku priznanja evropskog patenta.

Zaštita prava intelektualne svojine

Postupak zaštite intelektualne svojine, pre svih patenata kao najbrojnijih, počinje njihovom prijavom nadležnom organu. Pri tome se mora imati u vidu načelo teritorijalnosti u patentnom pravu, odnosno činjenica da patent može biti

priznat samo od nacionalnih zavoda. Konvencija o evropskom patentu omogućava zemljama potpisnicama mogućnost važenja patenta na njihovim teritorijama. Postupak prijavljivanja je jednobrazan, centralizovan, i najvažnije pruža zaštitu podnosiocu. Navedeno rešenje će imati direktan pozitivan uticaj na domaće državljanke koji žele da plasiraju svoje pronalaskе na tržištu Evropske unije i na tržištima ostalih zemalja koje su potpisnice Konvencije o evropskom patentu.

Zaštita intelektualne svojine, govoreći u kontekstu primene međunarodnih propisa, obezbeđena je i primenom takozvanog TRIPS sporazuma (Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine). Srbija zaista čini sve da svoju regulativu uskladi sa pravnim tekovinama Evropske unije i sa odredbama TRIPS sporazuma. Takođe, primena Prelaznog sporazuma o trgovini i trgovinskim pitanjima (Prelazni sporazum), između Evropske zajednice, s jedne, i Srbije, s druge strane zahteva harmonizaciju Zakona o patentima sa uputstvima i uredbama Evropske unije koje se odnose na patente. Dakle, nemoguće je razvijati, a još manje štiti intelektualnu svojinu bez međunarodne harmonizacije propisa, odnosno zajedničkih aktivnosti država.

Koje su obaveze Srbije na osnovu potpisanog Prelaznog sporazuma? Kako je fokus usmeren na zaštitu prava, istaknuta je obaveza Srbije da preduzme neophodne mere kako bi najkasnije pet godina od stupanja na snagu Prelaznog sporazuma obezbedila nivo zaštite intelektualne, industrijske i komercijalne svojine. Mere koje se preduzimaju treba da budu na nivou i slične istima koje postoji u Evropskoj uniji. Činjenica je da sistem zaštite intelektualne svojine, posebno pronalazaka, treba da bude kompatibilan sistemu zaštite ovih prava u Evropskoj uniji. Jedino takvi uslovi razvoja i zaštite intelektualne svojine obezbeđuju konkurentnost domaćih proizvoda i na evropskom i na svetskom tržištu.

Zaštita prema Predlogu Zakona o patentima

Predloženim Zakonom se vrši dodatno usklađivanje sa odredbama TRIPS sporazuma. TRIPS sporazum definiše standarde koji se odnose na važenje, obim i korišćenje prava intelektualne svojine. Predloženi Zakon o patentima je usklađen sa delom TRIPS sporazuma koji reguliše patente, a posebna pažnja je posvećena na određivanje prinudne licence. Takođe, zaštita patentom i malim patentom omogućava nosiocima prava da razviju snažnu tržišnu poziciju i da licenciranjem ostvare dodatne prihode (Bagley, Dauchy 2012). Poseban značaj pravne zaštite pronalazaka je u tome što promovise kreativnost u industrijskom i zanatskom sektoru, doprinosi ekspanziji privrednih aktivnosti, omogućava transfer tehnologija i povećava izvozni potencijal.

Zakonodavac u Srbiji potencira zaštitu prava pronalazača, bez obzira na vrstu patenta. Zaštita pronalazaka se ostvaruje na osnovu prijave patenta i na osnovu prijave malog patenta. Predloženim Zakonom o patentu, postupak pravne zaštite pronalazaka u nadležnosti je posebnog organa, što olakšava nosiocima prava intelektualne svojine realizaciju svojih prava. Na primer, predloženi Zakon

propisuje zaštitu pronalazaka patentom i malim patentom. Međutim, postupak zaštite pronalaska patentom i malim patentom je različit, jer se prijava malog patenta ne objavljuje. To znači da nosilac malog patenta ima takozvano „priznato pravo“. Postupci zaštite dve vrste patenata se utoliko razlikuju što se ispituje samo prijava patenta, ali ne i prijava malog patenta. Mali patent se može ispitivati jedino ako je već priznat. Naravno, razlike se uočavaju već u samom predmetu patenta i malog patenta. Predmet pronalaska koji se štiti malim patentom može biti samo rešenje koje se odnosi na konstrukciju nekog proizvoda i raspored njegovih sastavnih delova, dok predmet pronalaska koji se štiti patentom može biti proizvod, postupak, primena proizvoda i primena postupka. Dakle, kada se govori o zaštiti pronalazaka, mora se imati u vidu pravo na zaštitu pronalaska, nosilac prava, trajanje prava, povreda prava i priznanje prava. Sa druge strane, kada je u pitanju postupak i prava iz patenta ili malog patenta, mora biti naglašeno da li je u pitanju samo patent ili mali patent.

Imajući u vidu da rešenja predviđena predloženim Zakonom imaju za cilj jačanje pravne zaštite nosioca prava na patent i mali patent i postizanje veće efikasnosti u postupku pravne zaštite pronalazaka, očekuje se da će privredni subjekti biti dodatno motivisani na pravnu zaštitu pronalazaka, što će imati direktan uticaj na stimulisanje tržišne konkurencije.

Zaštita pronalazaka na osnovu prijava patenata se ostvaruje direktnim podnošenjem patentnih prijava nadležnom nacionalnom organu (u ovom slučaju - Zavodu za intelektualnu svojinu), kao i na osnovu prijava koje se podnose Svetskoj organizaciji za intelektualnu svojinu i Evropskom patentnom zavodu. Zaštita pronalazaka na osnovu prijava patenata koje se podnose Svetskoj organizaciji za intelektualnu svojinu i Evropskom zavodu za patente ostvaruje se primenom međunarodnih ugovora.

U Srbiji je primetna zakonodavna aktivnost u oblasti intelektualne svojine. Potreba izmene pravne regulative pokazala se kao neophodna iz više razloga, najviše zbog usklađivanja sa međunarodnim propisima, ali i zbog zaštite nosilaca prava intelektualne svojine. Strategijom razvoja intelektualne svojine do 2015. godine uspostavljeni su principi, koji s jedne strane treba da otklone nedostatke dosadašnje primene pravila i same prakse u delu intelektualne svojine, a s druge, da omoguće njen razvoj.

Jedan od osnovnih principa odnosi se na efikasniju primenu mehanizama koji treba podsticajno da utiču na korišćenje postojećih resursa. Rezultat ovako definisanog principa treba da bude pojašnjenje strukture i specifikacija mreže subjekata inovacionih aktivnosti. Od posebne je važnosti precizirati organe i njihove nadležnosti u svim segmentima razvoja inovativne delatnosti. Organizaciono i funkcionalno jedinstvo, ali i usklađenost svih učesnika inovativne delatnosti neposredno utiče na uspešnost svih aktivnosti, kao i potencijalnu zainteresovanost nosilaca prava intelektualne svojine za uključivanje u ove segmente.

Najvažniji deo prava intelektualne svojine sigurno jeste izmena regulative u oblasti pronalazačkog prava, odnosno regulisanju prava na patent. To je razlog obimnosti obrazloženja neophodnih izmena dosadašnje regulative koje donosi predlog novog zakona, ali i predložena strategija.

Rešenja iz predloženog Zakona o patentima rezultat su sagledavanja rešenja propisanih važećim zakonom kroz primenu u praksi, kao i neophodnosti da se u tom smislu učine poboljšanja pojedinih odredaba postojećeg zakona. Osnovni cilj izmena jeste jačanje pravne zaštite koja se pruža nosiocima prava iz objavljene prijave pronalaska, kao i nosiocima patenta i malog patenta.

Zaštita prava intelektualne svojine primenom različitih procesnih rešenja

Pravna zaštita prava intelektualne svojine, posebno pronalazaka, je od bitne važnosti za svaku privredu, a posebno onu koja je u fazi razvoja i stvaranja boljeg konkurentnog položaja. Prema regulativi Srbije zaštita intelektualne svojine ostvaruje se prema zakonima o upravnom i sudskom postupku. Nosilac prava, ili sticalac isključive licence, imaju pravo na tužbu protiv svakog lica koje povredi njihovo pravo neovlašćenim preduzimanjem bilo koje radnje definisane zakonom. Takođe, podnosilac objavljene prijave ili sticalac isključive licence na takvoj prijavi imaju pravo na tužbu nakon objave prijave patenta. Predloženim zakonom o patentima propisano je više vrsta tužbi: tužba zbog povrede prava, tužba za utvrđivanje prava na zaštitu, tužba za zaštitu prava poslodavca ili zaposlenog, tužba za utvrđivanje svojstva pronalazača. Različite vrste tužbi rezultiraju postavljanjem različitih tužbenih zahteva. Upravo je ovo osnov podele tužbenih zahteva na imovinske, kao što su zahtev za naknadu štete, zahtev za isplatu licencne naknade, odnosno neimovinske zahteve, kao što su zahtev za utvrđenje postojanja povrede prava, zabrana radnji kojima se povređuje pravo, objavljivanje presude o trošku tuženog, zahtev da sud oglasi tužioca za podnosioca prijave odnosno za nosioca prava, kao i zahtev za utvrđivanje svojstva pronalazača ili kumulativno imovinski i neimovinski zahtevi.

Praksa ukazuje na slučajeve u kojima se postavljaju kumulativno imovinski i neimovinski zahtevi ili samo neimovinski zahtevi. Pravni interes nosilaca prava koji postavljaju neimovinske zahteve kod tužbi zbog povrede prava je upravo u tome da se utvrdi da je pravo povređeno, da se zabrani dalje vršenje povrede prava, kao i upoznavanje javnosti sa sadržinom presude kroz njeno objavljivanje. Uz sve ovo, ukoliko bude usvojen neimovinski zahtev da sud oglasi tužioca za podnosioca prijave, odnosno za nosioca prava, kao i zahtev za utvrđivanje svojstva pronalazača, nastupa posledica čiji je rezultat - promena nosioca prava. U navedenim slučajevima su u pitanju preobražajne tužbe, jer se sudskom presudom menja nosilac prava.

Revizija kao vanredni pravni lek i zaštita intelektualne svojine

Zaštita prava intelektualne svojine ne može biti potpuna ukoliko se ne obezbedi primena takozvanih vanrednih pravnih lekova, odnosno revizije. Akt koji definiše parnični postupak određuje reviziju. Konkretno, potreba za regulisanjem prava na izjavljivanje revizije, kao vanrednog pravnog leka, protiv pravnosnažnih odluka donesenih u drugom stepenu u postupku građansko-pravne zaštite prava iz objavljene prijave patenta i priznatih prava, nastala je donošenjem Zakona o izmenama i dopunama Zakona o parničnom postupku. Naime, donošenjem Zakona o izmenama i dopunama Zakona o parničnom postupku nastala je pravna praznina u pogledu dozvoljenosti izjavljivanja ovog vanrednog pravnog leka u sudskim sporovima koji se odnose na zaštitu i upotrebu pronalazaka posebno u slučaju kada su postavljeni neimovinskopravni zahtevi. Pored navedenog, pojavile su se i dileme o dozvoljenosti revizije i u situaciji kada su kumulativno postavljeni imovinski i neimovinski zahtevi.

Zašto je moralo doći do promena u postupcima zaštite prava intelektualne svojine i izražajnog određenja revizije? U pogledu sporova koji se odnose na zaštitu i upotrebu pronalazaka, revizija je bila uvek dozvoljena protiv pravnosnažnih presuda donesenih u drugom stepenu, odnosno u sporovima u kojima je postavljen neimovinski zahtev, u sporovima u kojima je postavljen isključivo imovinski zahtev, a vrednost pobijanog dela pravnosnažne presude prelazi zakonom određeni novčani iznos, u sporovima u kojima su postavljeni i jedan i drugi zahtev, a vrednost imovinskog zahteva pobijanog dela presude prelazi zakonom određeni iznos. U slučajevima kada su postavljeni i neimovinski i imovinski zahtevi čija vrednost ne prelazi zakonom određeni novčani iznos postojala je dilema o dozvoljenosti revizije. Iako sudska praksa nije prebogata slučajevima zaštite prava intelektualne svojine, revizija je uvek izazivala posebnu pažnju. Postoje mišljenja koja prioritet daju neimovinskim zahtevima, posebno zbog činjenice da je za njih revizija uvek dozvoljena. S druge strane su izražena stanovišta da revizija direktno zavisi od visine imovinskog zahteva i da treba da je dozvoljena iako ta vrednost ne prelazi iznos koji je propisan. Razlog ovakvih stavova leži u činjenici da su u pitanju međusobno zavisni zahtevi, odnosno da osnovanost imovinskog zavisi od osnovanosti neimovinskog zahteva.

Revizija je, zbog svog značaja, predmet pažnje Zakona o izmenama i dopunama Zakona o parničnom postupku. Naime, ono što se sada ističe jeste da je vrednost predmeta spora pobijanog dela presude relevantna ne samo kada se tužbeni zahtev odnosi na potraživanje u novcu, predaju stvari ili izvršenje neke druge činidbe, već i kada se tužbeni zahtev odnosi na utvrđenje prava svojine. Takođe, sada je propisano i da je revizija uvek dozvoljena kada je to posebnim zakonom određeno i da o reviziji odlučuje Vrhovni kasacioni sud.

Pravo intelektualne svojine, kao složeno pravo, pored imovinskog sadrži i lično pravo. U pogledu sporova koji se odnose na zaštitu i upotrebu pronalazaka to znači pravnu prazninu u slučaju kada je postavljen isključivo neimovinskopravni

zahtev, na primer, zahtev za utvrđenje postojanja povrede prava, zabrana radnji kojima se povređuje pravo, objavljivanje presude o trošku tuženog, zahtev da sud oglasi tužioca za podnosioca prijave, odnosno za nosioca prava. Imajući u vidu najnovija zakonska rešenja, jasno je da je revizija dozvoljena kada su postavljeni imovinskopravni zahtevi, odnosno zahtev za naknadu štete ili zahtev za isplatu licencne naknade, pod uslovima da vrednost pobijanog dela pravnosnažne presude prelazi zakonom propisani iznos. Neimovinski zahtevi iniciraju brojna pitanja. Na primer, nije potpuno jasno da li bi revizija bila dozvoljena u zavisnosti od vrednosti predmeta spora koji je u tužbi označen. I u slučaju da su istaknuti kumulativno imovinski i neimovinski zahtevi pojavila se dilema da li bi se ocena dozvoljenosti revizije vršila na osnovu vrednosti imovinskih zahteva, kao moguće rešenje.

S obzirom da Zakon o patentima predstavlja posebni zakon kojim se uređuju materijalnopravna i procesnopravna pitanja pravne zaštite pronalazaka, predloženim aktom dozvoljena je revizija, kao vanredni pravni lek protiv pravnosnažnih presuda donetih u drugom stepenu. Predložena odredba ima za cilj da se reše nastale dileme u pogledu dozvoljenosti revizije, kao vanrednog pravnog leka i na taj način upotpuni građansko-pravna zaštita nosilaca prava, jer za nosioce prava značaj imaju ne samo imovinski sporovi, već i neimovinski.

Značaj zaštite prava intelektualne svojine

Koliko je zaštita prava intelektualne svojine značajna govori činjenica da njeno odsustvo može negativno uticati na privredni razvoj jedne zemlje, bez obzira na njen ekonomski status (Porter 2011). Ukoliko potencijalni nosioci prava intelektualne svojine nisu zadovoljni zaštitom svojih prava, jasno je da će pronalaziti alternativni put za realizaciju istih. Ali, na ovaj način svaka država utiče na smanjenje orijentacije razvoja inovativne delatnosti.

Na primer, zaštita žiga pruža podsticaj razvoju novih proizvoda, bez obzira na ekonomski nivo razvijenosti zemlje. Zatim, uspešna robna marka sa sigurnošću dovodi do podizanja kvaliteta proizvoda. Proizvod postaje, na taj način prepoznatljiv na tržištu, i tako pozitivno utiče na zaštitu potrošača.

Kada su u pitanju autorska prava situacija je slična. Brojni sektori su u direktonoj, ili indirektonoj zavisnosti od autorskih prava, štampa, muzika, film, softver, na primer. Ukoliko su autorska prava nezaštićena, novi privredni subjekti neće biti zainteresovani za svoja ulaganja u navedenim oblastima. Sve ovo se dalje reflektuje na priliv direktnih stranih ulaganja. Strane investicije, zajednička ulaganja i ugovori o licenciranju tehnologija pomažu transfer znanja u proizvodnji. Istraživanja pokazuju da velike firme ograničavaju svoje investicije u zemlje sa niskim nivoom zaštite i malim brojem registrovanih patenata. Istovremeno, nivo transfera tehnologije zavisi od sposobnosti da se ostvari kontrola nad tehnologijom kroz adekvatnu zaštitu intelektualne svojine. Visok nivo zaštite povećava broj registrovanih licenci, što smanjuje troškove ugovora. Zaključak koji može da se

izvede jeste da zaštita intelektualne svojine direktno utiče na razvoj konkurentnosti pojedinih sektora i privrede u celini.

Moderne privrede svoju uspešnost u velikoj meri zasnivaju na inovativnoj aktivnosti. Njihova konkurentnost je direktno povezana sa razvojem inovacija. Međutim, navedena konstatacija ima imeprativni značaj i neophodnost kada se govori o zemljama u razvoju (Lindsey 2007). Preduzeća kao osnovni tržišni učesnici daju najveći doprinos u dodatoj vrednosti, profitu, a u najrazvijenijim ekonomijama i izvozu. Preduzećima je razvojna konkurencija nametnula ozbiljnu utakmicu. To je jedan od razloga zašto se ona okreću inovacijama, smatrajući da će tako primenom novih znanja i vestina uspeti da odgovore na zahteve tržišta i promene u poslovnom okruženju.

Pred Srbijom, kao zemljom u razvoju, stoje različiti izazovi. Kada posmatramo iskustvo u razvoju intelektualne svojine, ne može se izbeći zaključak da intelektualna svojina tek počinje svoj put u našoj zemlji. Naime, ulagači u istraživanja i razvoj vezuju se uglavnom za preduzeća u privatnoj svojini. S druge strane, zaštitu patenata u najvećem broju slučajeva rade kompanije čiji deo osnovnog kapitala pripada stranim licima, odnosno naučne ili istraživačke institucije, koje na taj način završavaju određene projekte.

U periodu od 2003. do 2007. godine u Srbiji je realizovano preko 3.400 tehničkih rešenja. Međutim, iako broj tehničkih rešenja nije mali, broj prijavljenih patenata u periodu 2003-2009. godina iznosio je 54, a registrovanih samo 18. Ovi rezultati dovode Srbiju na dno lestvice u u Evropi.

Zaključak

Svaka savremena država, uključujući Srbiju, predstavlja deo međunarodnog sistema zaštite intelektualne svojine. To je jedan od osnovnih razloga zašto je Srbija ratifikovala relevantne međunarodne konvencije, koje su na ovaj način postale deo nacionalnog prava. Kada je u pitanju Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (TRIPS), njegove odredbe se koriste prilikom usvajanja nacionalnih rešenja tako što se usaglašavaju sa njim, ali zvanične ratifikacije nije bilo, obzirom da je Srbija još uvek u procesu pridruživanja Svetskoj trgovinskoj organizaciji.

Međutim, ne sme se zaboraviti sigurno najstariji i najvažniji izvor prava intelektualne svojine - Pariska konvencija o zaštiti industrijske svojine. Ova Konvencija zaključena je 1883. godine i više puta je revidirana. Prema ovom aktu, svaka država ima obavezu da uspostavi posebnu instituciju za zaštitu industrijske svojine. Nesumnjiv značaj kao jedan od bazičnih pravnih izvora ima Konvencija o osnivanju Svetske organizacije za intelektualnu svojinu (WIPO), posebno u oblasti zaštite prava, i konačno, Konvencija o evropskom patent. Značaj ovih konvencija proizilazi iz činjenice da one postavljaju obavezujuće standard patentne zaštite. Srbija ima obvezu prema Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju da u roku od 5

godina od stupanja na snagu Prelaznog sporazuma obezbedi primenu mera i načina zaštite intelektualne svojine slične onima koje su prisutne u Uniji.

Obaveze koje Srbija ima proizilaze i iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju i Prelaznog trgovinskog sporazuma. Dve najvažnije obaveze jesu uspostavljanje zone slobodne trgovine i usklađivanje zakonodavstva sa *acquis communitarie*. Upravo se jedan deo Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju odnosi na intelektualnu svojinu, odnosno obaveze Srbije da obezbediti delotvorne mehanizme za sprovođenje i zaštitu prava. Konačno, Sporazum CEFTA (potpisan od strane Albanije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Makedonije, Moldavije, Srbije, Crne Gore i UNMIK/Kosova) podvlači obavezu za potpisnike da obezbede odgovarajuću zaštitu prava intelektualne svojine u skladu sa međunarodnim standardima.

Literatura

1. Bagley, C., Dauchy, C. (2012) *The Entrepreneur's Guide to business law*, USA: South-Western Cengage Learning
2. Global Competitiveness Index Svetskog ekonomskog foruma, <http://gcr.weforum.org/gcr2010/> [06.06.20120]
3. <http://www.doingbusiness.org/ExploreEconomies/?economyid=206> [25.04.2012.]
4. *Inventing the future, An Introduction to Patents for Small and Medium-sized Enterprises*, Intellectual Property for Business Series, 2006, no 3
5. Lindsey, T., (2007) *Law Reform in Developing and Transitional States*. UK: Routledge
6. Policy Responses to the Economic Crisis: Investing in innovation for long-term growth, OECD, June 2009
7. Porter, M., (2011) *Konkurentna prednost*, Zagreb: Masmedia
8. Povrenović, D., (2011) *Analiza inovacione delatnosti u Srbiji*, Beograd: Zavod za intelektualnu svojinu
9. Seville, C., (2009) *EU Intellectual Property Law and Police*, UK,USA: Edward Elgar
10. Strategija naučnog i tehnološkog razvoja Republike Srbije za period od 2010. do 2015. godine

PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN THE CONTEXT OF SERBIAN ECONOMIC DEVELOPMENT

Abstract: There are many elements that influence the creation of an environment of market economy. The modern economy is a competitive economy. States wishing to be part of the Union certainly have the imperative of building a modern economic society. The development of intellectual property is imperative for any modern economy. Protection of intellectual property rights is one of the essential elements that classify each country into serious business entities. Also, the legal protection of intellectual property rights, especially inventions, contribute to overall market development.

Keywords: intellectual property, invention, protection, development, competition